

SUMMARY

Levchenko L. Communicative competence in the aspect of modern innovative education.

This article reveals a concept «communicative competence». Scientific approaches to optimize the conditions of development of communicative competence of the individual, highlights current issues of effective implementation of new information technology systems and system software in the management of secondary schools were analyzed. The problem of the use of information and communication technologies in a professional school concerns finding, processing, exchange, transfer, use and storage.

Based on the analysis of psychological and educational research literature on the use of information technology in the professional training of teachers, it is found out that the use of technology in teacher education has methodological features that define the structure of multi-stage curriculum. To intensify the process of prospective teachers training it is advisable to use information systems (complex computer programs) that provide operational feedback, computer visualization of educational information, archival storage of large amounts of information with easy user access to the database, automation of computing process, information retrieval activities, processing of experimental results, automation of management training activities to control the results.

The process of informatization of education increases educational activity of students, develops an ability of alternative thinking, formation the abilities to develop search strategies as the solution of educational and professional tasks, forecasting results of implementation of the decisions by means of simulation of the objects, phenomena, processes and relationships between them in conditions of uncertainty and risk.

Accordingly, the process of professional preparation of a future teacher in the communicative aspect while learning in higher education institution involves the development of such abilities as the flexibility to restructure positions and roles in different system interactions, the ability to handle situations that arise from the position of the object and subject. The optimization of the development of communicative competence of the future specialist includes the following: organizing meaningful didactic influence on all aspects of the personality and activity of students; purposeful mastery of the technologies of pedagogical communication; dialogization and reflexivity in pedagogical organization of interaction of subjects of educational process of higher education institution.

Key words: *training, individual's communicative competence, social and psychological factors, information, new technologies, education, global changes.*

УДК 373.2.016:78

І. А. Малашевська

Інститут мистецтв НПУ імені М. П. Драгоманова

ПСИХОКОРИГУЮЧИЙ ПРИНЦИП МУЗИЧНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ВИКОРИСТАННЯМ МУЗИКОТЕРАПІЇ

У статті розглядається проблема оптимізації системи музичного навчання дошкільників і молодших школярів засобами додаткових видів освітньої діяльності оздоровчо-профілактичного спрямування. Метою статті є вивчення сутності психокоригуючого впливу музикотерапії на дитячу особистість. У дослідженні використано методи теоретичного аналізу психолого-педагогічної та мистецтвознавчої літератури. Практичне значення роботи полягає в можливості впровадження інноваційної методики музичного навчання дошкільників і молодших

школярів із використанням музикотерапії. У висновках дослідження зазначається про дієвість і ефективність застосування психокоригуючого принципу музичного навчання. Подальший напрям наукового пошуку вбачаємо у впровадженні музикотерапії в систему підготовки майбутніх учителів музики.

Ключові слова: психокоригування, навчання музики, дошкільники та молодші школярі, саморегуляція, катарсис, музикотерапія.

Постановка проблеми. Одним із напрямів державної політики України є модернізація системи освіти з урахуванням принципів демократизації, гуманізації та індивідуалізації педагогічного процесу. В єдиній національній системі безперервної освіти першочергового значення набуває процес повноцінного розвитку та становлення життєвокомпетентної творчої особистості, максимального розкриття її природного потенціалу та задатків.

Однак, в умовах соціально-політичних негараздів сучасного українського суспільства особливої актуальності набуває пошук додаткових видів освітньої діяльності оздоровчо-профілактичного спрямування. Неусвідомлено-надмірне перебування дитини в потоці інформаційного негативу сучасності, що лине з екранів телевізорів і з розмов дорослих, здійснює, на жаль, свій шкідливий вплив на емоційно-психологічний стан дітей. Дисгармонія та внутрішня напруга, які є причиною багатьох хвороб, все частіше стають характерними психоемоційними станами сучасної дитини. За таких умов використання музикотерапії в якості психокоригуючого принципу музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку набуває особливої актуальності.

Музикотерапія, як міждисциплінарне явище, базується на інтегрованому поєднанні музичного мистецтва та науки. Увібравши в себе досягнення медицини, культурології, психології, педагогіки, соціології та інших дисциплін, вона здатна здійснювати прямий коригуючий вплив на психофізіологію людини. Універсальність її методів дозволяє вирішувати проблеми покращення психічного й духовного здоров'я людини, психологічної та соціальної адаптації особистості, розвитку музичності й творчого потенціалу дитини.

Аналіз актуальних досліджень. Психокоригуючий принцип музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку з використанням музикотерапії базується на використанні ідей чи окремих елементів концепції музично-раціональної психотерапії В. І. Петрушина, авторської системи психокоригування В. М. Драганчук, методики розвитку та комплексної корекції різних сторін психіки дітей дошкільного та молодшого шкільного віку М. І. Чистякової, системи музичного навчання Вальдорфської педагогіки.

Концепція В. І. Петрушина являє собою «сукупність прийомів і методів, спрямованих на розширення та збагачення спектра доступних пацієнту переживань і формування в нього такого світогляду, яке допоможе йому бути здоровим та щасливим» [3, 19]. Головними складовими даної психотерапії є *багаті почуття* (збагачення емоційної сфери за рахунок залучення до

широкого кола музично-художніх переживань) та *високі думки* (формування навичок оптимістичного світогляду). У запропонованому підході об'єднано естетотерапію (лікування красою) та аретотерапія (лікування ідеалами) [3].

Головною задачею психогімнастики М. І. Чистякової є збереження психічного здоров'я та попередження емоційних розладів у дітей засобами навчання їх вираженню емоцій через виразні рухи. Актуальність даної методики полягає в тому, що в наш час зростає кількість дітей із психічно-розумовими та фізично-руховими відхиленнями. Крім того, щодня збільшується навантаження на дітей, а можливостей для відпочинку й емоційної та рухової розрядки стає все менше. Курс спеціальних ігрових занять спрямований на розвиток у дітей уваги, пам'яті, уяви, емоційної сфери, моральних установок та усунення проблем психомоторики (рухових розладів при психічних захворюваннях) [5].

Система В. М. Драганчук підпорядкована «ідеї коригування та розвитку психіки дитини через виховання креативності й особливого «вживання» в музику, через створення установки на глибинне сприйняття» [1, 12]. Авторка обґрунтовує етичний (продовжане сприйняття музики, бесіди, розповіді) і катарсичний (очищення мистецтвом) види впливу музики на психічні процеси особистості. Мета даної системи полягає в наданні допомоги дитині при знятті зайвих нашарувань у сприйнятті музичних вражень і спрямування її свідомості на шлях адекватних реакцій у світі музичного мистецтва. У методиці використано наступні методи коригування: через співпереживання, через асоціації, через динамічно-руховий стереотип [1].

Музикотерапевтичне спрямування музичного навчання підростаючого покоління знайшло своє відображення і у Вальдорфській педагогіці. Її концептуальні засади базуються на взаємозв'язку трьохвимірності людини (мислення, почуття, воля) та трьохвимірності музики (мелодія, гармонія, ритм). Мислення пов'язують із мелодією (для запам'ятовування мелодій необхідно включити процес мислення), почуття з гармонією (людина відчуває, яка гармонія підходить до певної мелодії) та воля з ритмом (коли ми слухаємо музику, то мимоволі хочеться рухатися, танцювати). Музикотерапевтичний вплив різних видів музичної діяльності та музичних інструментів на людину можна зобразити таким чином:

Тіло (воля) – ритм – танок – ударні інструменти.

Мислення (свідомість) – мелодія – спів – духові музичні інструменти.

Почуття (підсвідомість) – гармонія – музикування – струнні музичні інструменти.

Загалом музика надзвичайно глибоко проникає в нашу вольову систему. Саме тому при навчанні малих дітей необхідний рух – ігри, танці, а не музичні ідеї, – запевняють послідовники Вальдорфської педагогіки. І закликають замінити навчання музиці на розвиток здібностей, мисленнєву діяльність на образне проживання музики [4].

Метою даної статті є розкриття особливостей принципу психокоригуючого впливу музикотерапії на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у процесі їх музично-навчальної діяльності.

Методи дослідження. У ході дослідження використано методи теоретичного аналізу психолого-педагогічної, філософської та мистецтвознавчої літератури з досліджуваної теми, а також систематизації, класифікації та узагальнення отриманої інформації, вивчення передового психолого-педагогічного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Розглядаючи можливість коригувального впливу музичного мистецтва на фізичну, емоційну та інтелектуальну сферу організму, варто зрозуміти, що музика є мовою невербальної комунікації. Унаслідок цього найбільшого впливу зазнає саме настрій, емоції та почуття людини. Однак, розуміючи людину як нероздільну єдність всіх трьох сфер, варто зазначити про певний вплив і на фізичну, і на інтелектуальну сфери, але в іншому ракурсі. Людина, яка входить у взаємодію з музикою після даного процесу стає якісно іншою особистістю.

Вагоме місце у процесі психокоригуючої дії музичного навчання дошкільників і молодших школярів із використанням музикотерапії посідають **ритмічні вправи**. Будь-які емоції та почуття мають свій ритм і темп, – вказував К. С. Станіславський, говорячи про акторську роль. І пропонував студентам виконати завдання на відтворення ритму певної емоції шляхом відстукування ритму, уявляючи якийсь момент свого життя: весілля, розлуку, побачення, похорони та інші емоційно значимі ситуації. Річ у тому, що будь-яке емоційне переживання спричиняє порушення нормальних ритмічних процесів організму: частоти серцевих скорочень та дихальних рухів, біоритмів тощо. Цілеспрямоване використання ритмічних вправ у процесі музичного навчання, здійснюючи психокоригуючу функцію, призводить до нормалізації ритмічних процесів організму, гармонізації внутрішнього стану особистості [1].

Застосування **аутогенного тренування** у процесі музичного навчання є одним із найефективніших способів корекції психофізіологічного стану дитячої особистості. Емоційні перевантаження дошкільників і молодших школярів, що призводять до соціально-біологічної аритмії, потребують майже щоденного проведення психом'язових тренувань: проведення сугестії на фоні послідовного напруження та розслаблення м'язів рук, ніг, тулуба, шиї й обличчя тощо. Це призводить до появи психофізіологічного спокою, виникнення приємної дрімоти, що є гарним станом задля розв'язання внутрішніх конфліктів, «прокручування» певних думок дитини тощо.

Механізм корекційного психологічного впливу **музичних ігор** полягає в тому, що музичне мистецтво, використовуючи символічно-образну форму, дозволяє реконструювати та вирішувати внутрішні конфлікти. Музично-ігровий процес дозволяє вільно виражати свої почуття, потреби

та фантазії за допомогою музичної діяльності та є безпечним способом розрядки внутрішньої напруги. У такий спосіб відбувається позбавлення від негативних аспектів внутрішнього світу особистості соціально-прийнятним шляхом. Запускається вольовий механізм, активізується творчий пошук нових, більш адекватних способів реагування у проблемних ситуаціях. У такий спосіб здійснюється поглиблення процесу самопізнання, розуміння своїх стосунків зі значимими людьми та створення всіх передумов для оптимізації навчально-музичної діяльності.

Музикотерапія, будучи методом розвитку та зміни свідомих і несвідомих сторін психіки особистості, дозволяє експериментувати з почуттями, досліджувати й виражати їх на символічному рівні. У такий спосіб відбувається трансцендентальний вихід із зони конфлікту та розгляд цього конфлікту зі сторони інших уявлень та життєвого досвіду.

Крім того, у процесі проведення музичних ігор у якості психофізіологічного подразника використовується вплив музичного темпу, динаміки та висоти звучання. Появу різкого збудження та «адреналінових» відчуттів спричиняє звучання гучних, низьких звуків у швидкому виконанні або під час зростаючої гучності. Високе та тихе звучання впливає заспокійливо. Музичний тембр здійснює вплив на рівні асоціації.

Психокоригуюча дія **тонування звуків і співу** полягає в широкому використанні українського музичного фольклору, особливо народнопісенного матеріалу. «Будучи генетично пов'язаним із національною традицією, він діє вже на підсвідомому рівні й є «місточком» на складному шляху до освоєння музичної семантики, «полем» для самовираження в одній із найскладніших форм роботи – імпровізації» – запевняє В. М. Драганчук [1, 14].

Базуючись на свідченнях наукових історичних даних, провідний просвітитель у сфері взаємодії музики та цілительства Д. Кембелл зазначав, що звукове тонування, співи та танці з'явилися раніше, ніж членороздільна мова, і це означає, що музика є первісною та вихідною мовою людства [2].

У запропонованій методиці психокоригуючий вплив на фізичному рівні активно використовується у процесі керованої та спонтанної **музично-танцювальної діяльності**. Танок, міміка та жести, будучи способом невербального вираження емоцій та почуттів, можуть проникати у глибокі сфери підсвідомості. Мова танцю дозволяє виявляти й «витягувати» з підсвідомого подавлені бажання, прагнення, конфлікти, роблячи їх усвідомленими й доступними для катарсичної розрядки.

Ще відомий фізіолог В. М. Сеченов зазначав, що будь-які наші переживання, будь-то гнів чи любов, закінчуються напругою якоїсь групи м'язів. Будь-які психічні травми, на жаль, створюють своєрідний м'язовий панцир, який ускладнює вільне вираження емоцій. Існує сім основних сегментів м'язів – на рівні очей, рота, шиї, грудей, діафрагми, живота і таза,

в які «закупорюються» будь-які негативні емоції та почуття: страх, гнів, образа тощо. Цілеспрямований вплив на дані м'язи за допомогою фізичних вправ, танцювальної діяльності уможлиблює послаблення від м'язової «броні панциру». Це надає можливість вивільнити задушені емоції зовні. В цей момент людина може плакати, тупотіти, бити кулаками по предмету, труситися тощо. Після цього енергія, яка йшла на утримання даного панциру вивільняється та починає вільно рухатися по всьому тілу, надаючи йому своєї сили. Розширення кола фізичних рухів впливає на розширення кола емоцій і навпаки, оволодіння новими емоціями уможлиблює оволодіння новими жестами, рухами та позами.

Крім того, рух і танок дозволяють особистості швидше встановити дружні зв'язки з іншими учасниками групи, класу. У такий спосіб психокоригуюча дія здійснюється на міжособистісному та соціальному рівнях. Адже колективний характер проведення танцювальної діяльності має свій вплив зі сторони інших учасників. Згідно цієї концепції, побудована біоенергетична теорія тілесної терапії, де танок, міміка та жести є одним із способів невербального вираження емоцій та переживань.

Великий ефект психокоригуючого впливу має такий вид музикотерапевтичної діяльності, як **контактний і безконтактний масаж**. Проводити його рекомендується після проведення ритмічних або рухових вправ, танцювальної діяльності, коли м'язи тіла і долоні рук дітей є розігрітими. *Контактний масаж* проводиться руками або за допомогою сторонніх предметів, наприклад «їжакових» м'ячиків, у супроводі енергійної (на початку) та повільної (в кінці) музики. Його призначення полягає в розминці великих м'язів спини, шиї та хрестця, плечей, рук, ніг, зняття м'язового «панциру», вирішення проблеми дотику. Даний вид масажу спричиняє сильний приплив енергії, радості та задоволення. *Безконтактний масаж* здійснюється в супроводі повільної музики шляхом розгладжування біоенергетичного поля (аури) іншої дитини з промовлянням слів добра, любові, ніжності тощо. Під час проведення цього масажу діти дуже часто відчують тепло, яке йде від рук іншої людини, з'являється відчуття, ніби по тілу бігають «мурашки» тощо. За свідченнями біоенергетиків, у такий спосіб здійснюється енергетична зарядка біополя людини.

Психокоригувальна дія **дихальних вправ** полягає у знятті м'язових утисків на рівні шиї та горла, поверхні голови (лоб, тім'я, затылок), усуненні наслідків негативних емоцій, масуванні внутрішніх органів порожнини живота, збагаченні організму киснем, знятті внутрішньої напруги тощо. Дані вправи базуються на принципах глибокого черевного (діафрагменного) дихання, які широко використовуються у гімнастиці йогів (активізація енергетичних центрів і чакр, які відповідають за емоційний стан, інтелектуальний та духовний розвиток, інтуїтивне пізнання тощо).

Психокоригуючий вплив музикотерапії широко базується на **активізації зорових образів та уявлень**. Діти, які мають невротичні розлади, характеризуються звуженням широти кругозору, перенесенням уваги та думок у зону конфлікту, пережитої образи, стресу. Споглядання красивих зображень природи, витворів мистецтва, слайдів, відеопроєктів на фоні спеціально підібраної музики призводить до тимчасового відволікання від травмуючих переживань. У такий спосіб відбувається трансформація, перенос переживань дитини в іншу реальність, що призводить до позбавлення від негативних думок, розблокування подавлених почуттів, здійснення катарсичної розрядки. Органічне поєднання двох способів невербальної комунікації (слухової та зорової) подвоює силу психокоригуючого впливу на дитячу особистість.

Нейрофізіологи запевняють, що локальна переробка невербальної інформації здійснюється правою півкулею головного мозку людини, а вербальна – лівою. Поєднання музично-зорових образів, як способу невербальної комунікації, та вербального навіювання позитивних стверджень стосовно себе та інших, дозволяє синтезувати роботу головного мозку та сприяти гармонізації світоглядних установок дитини. Формування оптимістичного та життєстверджуючого світогляду, у свою чергу, спричиняє позитивне мислення та впливає як на почуттєву сферу, так і на навчальну діяльність зокрема.

Музично-імпровізована творчість є одним із найефективніших, і разом з тим, найскладніших прийомів психокоригуючого впливу музикотерапії на дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у процесі їх музичного навчання. Здатність до музичної творчості, пошукова музично-творча активність закладає передумови емоційної стійкості у стресових ситуаціях, дозволяє дитині вийти за межі власного егоїстичного існування, набути впевненості в собі та своїй силі. Слово «творчість» походить від однокореневого слова «Творець». Використання музичної творчості з метою психокоригуючого впливу, дозволяє дітям стати співтворцями свого життя, вчить знаходити нестандартне вирішення завдань навчального і життєвого характеру, спричиняє розуміння власної сутності й єдності з оточуючим соціальним і природнім середовищем. Велику роль у цьому відіграє вокальна, танцювальна та інструментальна імпровізація.

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок. Отже, на основі нашого дослідження ми дійшли таких висновків:

- психіка особистості є складною саморегулюючою системою, яка може самостійно переборювати психологічну дисгармонію та налагоджувати певну рівновагу шляхом включення певних компенсаторних процесів. Активізацію даних процесів уможливорює цілеспрямоване використання музикотерапії у процесі навчання музики дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами різних видів музичної діяльності;

- використання музикотерапії у процесі музичного навчання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку дозволяє здійснювати психокоригуючий вплив на розумову, емоційну та вольову сферу дитячої особистості, що призводить до гармонізації внутрішнього світу дитини та оптимізації музично-навчального процесу;
- активний психокоригуючий вплив здійснюється під час проведення музичних ігор, звукового тонування та співу пісень, музично-танцювальної діяльності, ритмічних вправ, контактного і безконтактного масажу, дихальних вправ, активізації зорових образів та уявлень, музично-імпровізованої творчості тощо.

Подальший напрям роботи вбачаємо в розробці ідеї використання принципу психокоригуючого впливу музикотерапії в системі підготовки майбутніх учителів музики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Драганчук В. М. Музика як фактор психокоригування: історичний, теоретичний і практичний аспекти : дис. ... к. мист. : 17.00.03. : музичне мистецтво / В. М. Драганчук. – Луцьк, 2003. – 235 с.
2. Кэмпбелл Д. Дж. Эффект Моцарта / Д. Дж. Кэмпбелл ; пер. с англ. Л. М. Щукин ; худ. обл. М. В. Драко. – Мн. : ООО «Попурри», 2009. – 312 с.
3. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия: Теория и практика : учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений / В. И. Петрушин. – М. : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2011. – 176 с.
4. Протасова С. Музыка в жизни ребенка и в Вальдорфской школе / С. Протасова, С. Копыл // Музыка в школі. – 2003. – № 5-6. – 60 с.
5. Чистякова М. И. Психогимнастика / М. И. Чистякова ; под ред. М. И. Буянова. – 2-е изд. – М. : Просвещение: Владос, 1995. – 160 с.

РЕЗЮМЕ

Малашевская И. А. Психокорректирующий принцип музыкального обучения детей дошкольного и младшего школьного возраста с использованием музыкотерапии.

В статье рассматривается проблема оптимизации системы музыкального обучения дошкольников и младших школьников средствами дополнительных видов образовательной деятельности оздоровительно-профилактического направления. Целью статьи является изучение сущности психокорректирующего влияния музыкотерапии на детскую личность. В исследовании использованы методы теоретического анализа психолого-педагогической и искусствоведческой литературы. Практическое значение работы заключается в возможности внедрения инновационной методики музыкального обучения дошкольников и младших школьников с использованием музыкотерапии. В выводах исследования отмечается о действенности и эффективности применения психокорректирующего принципа музыкального обучения. Последующее направление научного поиска видится во внедрении музыкотерапии в систему подготовки будущих учителей музыки.

Ключевые слова: психокоррекция, музыкальное обучение, дошкольники и младшие школьники, саморегуляция, катарсис, музыкотерапия.

SUMMARY

Malashevskа I. Psycho-corrective principle of musical education of preschool and primary school children using music therapy.

The article addresses the problem of optimization of the system of musical education of preschool and primary school children by means of additional kinds of educational activities in health-care direction. The aim of the article is to examine the nature and peculiarities of psycho-corrective influence of music therapy of preschool and primary school age in the process of their musical and educational activity.

The study used the methods of the theoretical analysis of psycho-educational, philosophical and art criticism literature. The innovative technique based on using the ideas or separate elements of musical-rational psychotherapy of V.I. Petrushyna, author's system of psycho-corrections by V. M. Draganchuk, methodology of development and complex correction of different sides of preschool and primary school children's psyche of M. I. Chistyakova, music-therapeutics direction of musical education by system of Waldorf pedagogics. The article examines the mechanisms of psycho-corrective influence on children's personality by means of music games, sound toning and singing songs, musical-dancing activities, rhythmic exercises, contact and contactless massage, autogenous training, breathing exercises, activation of visual images and ideas, music-improvised creativity, etc. The practical significance of the article is to develop the innovative methods of teaching music using music therapy in the system of preschool and primary school education.

Considering the possibility of corrective action of music art on physical, emotional and intellectual sphere of the organism, it is understood that music is the language of nonverbal communication. As a result the main influence is made on the mood, emotions and feelings of a person. However, understanding the person as an inseparable unity of all three spheres, it is worth noting some influence on the physical and intellectual sphere, but in a different perspective. The person who interacts with music after this process becomes a qualitatively different person.

The conclusions of the study indicate the efficacy and the effectiveness of the psycho-corrective influence of the music therapy on mental, emotional and volitional area of children's personality, that leads to optimization of musical and educational process and the development of musicality in particular. A next trend of the study is seen in the implementation of music therapy in the system of training of future music teachers.

Key words: *psycho-corrections, music education, preschool and primary school children, self-control, catharsis, music therapy.*